

סוג הבחינה: א. בגרות לבתי ספר על-יסודיים
 ב. בגרות לנבחנים אקסטרניים
 מועד הבחינה: קיץ תשס"ד, 2004
 מספר השאלון: 011107
 לנבחנים אקסטרניים: 210

מדינת ישראל

משרד החינוך התרבות והספורט

לשון, הבנה והבעה

שאלון א'

יחידת לימוד אחת

הוראות לנבחן

- א. משך הבחינה: שעתיים וחצי.
- ב. מבנה השאלון ומפתח ההערכה: בשאלון זה שלושה פרקים.
פרק א – הבנה והבעה	– 50 נקודות
פרק ב – אוצר המילים והמשמעים	– 26 נקודות
ושם המספר	
פרק ג – תחביר	– 24 נקודות
ומערכת הצורות	
סה"כ	– 100 נקודות
- ג. חומר עזר מותר בשימוש: אין.
- ד. הוראות מיוחדות: הקפד על כתב ברור, על כתיב נכון, על כללי הדקדוק ועל פיסוק הגיוני.

כתוב במחברת הבחינה בלבד, בעמודים נפרדים, כל מה שברצונך לכתוב בטייטה (ראשי פרקים, חישובים וכדומה).
 רשום "טייטה" בראש כל עמוד טייטה. רישום טייטות כלשהן על דפים שמחוץ למחברת הבחינה עלול לגרום לפסילת הבחינה!

ההנחיות בשאלון זה מנוסחות בלשון זכר ומכוונות לנבחנות ולנבחנים כאחד.

בהצלחה!

/המשך מעבר לדף/

קרא את המאמר שלפניך, וענה על השאלות שאחריו.

צפוף אצלנו, נורא צפוף ירון לונדון

(מתוך ידיעות אחרונות, ג' בתשרי תשס"ד, 29/9/2003)

- פסקה א בין הנתונים הרבים שפרסמה הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה בפרוס החג [ראש השנה] בלט הנתון של צפיפות האוכלוסייה*. שיעור הצפיפות אצלנו הוא 299 תושבים לקילומטר מרובע (קמ"ר). צפוף? מצבנו הווה למצבן של מדינות אחרות, וכך הופתענו לגלות שאנחנו דחוקים כמעט כמו ההודים. למה נבחרה הודו לשם השוואה, ולא מדינות אחרות הדומות יותר לישראל בשטחן ובגודל אוכלוסייתן? אני משער שהסיבה היא דימויו המהלך אימים של "המצב ההודי". גם צפיפות האוכלוסייה ביפן קרובה מאוד לזו שבהודו, אבל יפן מצטיירת כמופת, והודו – כאזהרה.
- פסקה ב בתת-היבשת הענקית יש אזורים שבהם דחוקות הבריות עד מחנק, אבל מי שסייר פה ושם בהודו יודע שלא כך באזורים אחדים, שבהם אדם יכול לנדוד יום תמים בלי לראות נפש חיה. אמנם בכלכתה מתגוררים לא פחות מ-24,000 תושבים בכל קמ"ר, ובדלהי – 6,400, אך באיי אנדאמאן וניקובאר – 34, ובלאהול – 2 בלבד. על כגון זה מסופרת הבדיחה בדבר הסטטיסטיקאי שטבע בברכה שעומקה הממוצע הוא 10 ס"מ. ובכלל, האם הצפיפות מאיימת? האם יש זיקה בין גודל המרחב העומד לרשותם של עמים לבין שגשוגם? זיקה כזאת התקיימה בעידן החקלאי, שבו כמות היבול הייתה מדד לשגשוג כלכלי, אבל כיום היא אינה תקפה עוד. כמה מדינות צפופות ביותר הן מן העשירות בעולם, ואילו מדינות אחרות דלות למרות דלילותן. מונגוליה וקנדה דלילות מאוד, אבל האחת ענייה מרודה, והאחרת – עשירה להפליא. בנגלדש וסינגפור צפופות מאוד, אבל האחת ענייה להחריד והאחרת משגשגת. דומה כי בגלל ממדיה הצנועים עשויה הולנד להיות לנו לדוגמה: היא הצפופה במדינות אירופה (425 תושבים לקמ"ר), אבל מצבם של ההולנדים מעורר קנאה. לא רק שהם עשירים, אלא שגם איכות חייהם – סגולה שלא תמיד נקנית בכסף – טובה מאוד.
- פסקה ד ועם זאת ברור שהצפיפות היא אתגר. ניהולה התקין של חברה אשר פרטיה מתחככים אלה באלה דורש תחכום רב יותר מאשר ניהולה של חברה אנושית המתגוררת בבית עצום. לנו זה אתגר גדול במיוחד, מפני שאין דומה לישראל בקצב גידול האוכלוסייה. בתוך 55 שנים גדל מספר תושבי המדינה פי 11 בערך. חברות אחרות הסתגלו לתמורה כזאת במהלך דורות רבים, ואילו אנחנו נאלצים לסגל את עצמנו במהירות הבזק. מובן שיצירת תנאי חיים נאותים במרחב העומד לרשותנו כרוכה בתכנון פיזי, אבל היא גם תובעת שינוי באורחות ההתנהגות האישית.

* צפיפות האוכלוסייה – המספר הממוצע של בני האדם החיים ביחידת שטח (בדרך כלל קילומטר מרובע).

פסקה ה הכול ראו, או לפחות שמעו על ההתנהגות הזהירה והכבושה של היפני במרחב
 30 הציבורי. ההתנהגות הזאת, הנתפסת אצלנו כביטוי לשונותם האקזוטית של היפנים, נובעת גם מהצורך לצמצם במידת האפשר את גודל החלל שבחזקת היחיד. לו היו ישראלים נוסעים מדי יום ביומו בשעת השיא ברכבות בואכה טוקיו, היו הרכבות מתפרקות, ונוסעיהן היו מְכַלִּים את זעמם אלה באלה. אך למה נרחיק את מבטנו עד לקצווי מזרח? המבקר בקהיר הצפופה ומשתמש בשירותיה של מונית, מבחין בכך
 35 ששכנינו פיתחו גינונים – שונים מאוד מגינוניהם של היפנים – המסייעים להם לחיות בצפיפות ולחסוך באלימות. הם מצוידים בשתי התכונות הנדרשות ל"אדם המצופף": אורך רוח והומור. גם אנחנו, אם נרצה להימנע מלדרוך איש על רגלי זולתו, ניאלץ לאמץ נימוסים והליכות, המנוגדים לטבענו האלים והסוער.

פרק א – הבנה והבעה (50 נקודות)

בפרק זה ענה על כל השאלות 1-9.

1. עיין בפסקות א-ב, וענה:

א. מדוע, לדעת הכותב, השוו את צפיפות האוכלוסייה בישראל לזו של הודו דווקא?
 (3 נקודות)

ב. מהי העמדה של הכותב כלפי השוואה זו? (4 נקודות)

2. פסקה ג פותחת בשאלה: "ובכלל, האם הצפיפות מאיימת?"
 מהי תשובת הכותב לשאלה זו, וכיצד הוא מבסס אותה? (4 נקודות)

3. עיין בפסקה ד, וענה:

א. מהי הבעיה המיוחדת את גידול האוכלוסייה בישראל? (2 נקודות)
 ב. לדעת המחבר, כדי לפתור את הבעיה נדרש שינוי בשני תחומים. מה הם? (2 נקודות)

4. על פי פסקה ה, לשם מה הכותב מתאר את התנהגות התושבים ביפן ובקהיר? (2 נקודות)

5. א. במילים "תת-היבשת הענקית" (שורה 8) הכוונה היא:

ליפן / להודו / לקנדה / למדינות אירופה.

העתק למחברתך את התשובה הנכונה. (נקודה אחת)

ב. "ואילו מדינות אחרות דלות למרות דלילותן" (שורה 16).

איזו מן המדינות שלהלן היא דוגמה לטענה המובעת במשפט זה?

מונגוליה / קנדה / הולנד / סינגפור

העתק למחברתך את התשובה הנכונה. (נקודה אחת)

6. כתוב במשפט אחד או בשני משפטים את הטענה המרכזית של כותב המאמר. (4 נקודות)

7. בכותרת המאמר "צפוף אצלנו, נורא צפוף" נעשה שימוש באמצעים לשוניים-רטוריים שונים.

א. ציין שני אמצעים לשוניים-רטוריים בכותרת. (2 נקודות)

ב. הסבר את תרומתם להבהרת עמדתו של כותב המאמר. (2 נקודות)

ג. הבא מהמאמר דוגמה לאמצעי לשוני-רטורי אחר, וציין מהו אמצעי זה. (3 נקודות)

8. שאלת סיכום (12 נקודות)

סכם את המאמר (בהיקף של כעשר שורות). בסיכומך כלול את הנקודות הבאות:

בעיית הצפיפות, עמדת הכותב כלפיה, דרכי ההתמודדות עמה.

9. בטבלה שלפניך מוצגים נתונים (חלקיים) על צפיפות האוכלוסייה בישראל בין השנים

1948-2001 (המספרים בטבלה מתייחסים למספר הנפשות לקילומטר מרובע).

מחוז	שנת 1948	שנת 2001	שיעור הגידול (בערך)
חיפה	209	962	פי 4
המרכז	100	1177	פי 12
הדרום	1.5	65.0	פי 43

על סמך הטבלה, כתוב **פסקה קצרה** (4-5 משפטים) ו**רצופה** (לא בנקודות), שתתאר את

השינויים בצפיפות האוכלוסייה במחוזות השונים בישראל. בכתובתך התייחס להבדלים

בין המחוזות ולהבדלים בין השנים (אין חובה להזכיר את כל הנתונים המספריים). (8 נקודות)

פרק ב – אוצר המילים והמשמעים ושם המספר (26 נקודות)

אוצר המילים והמשמעים (21 נקודות)

בפרק זה ענה על כל השאלות 10-14.

10. במאמר נזכרת המילה "מופת" (שורה 7).

לפניך הערך **מופת** הלקוח משני מילונים: מילון אבן-שושן (2003) ומילון רב-מילים (1997).
קרא את ההגדרות של ערך זה, וענה על שלושת הסעיפים א-ג שאחריהן.

מילון רב-מילים

מופת מופת שם ז'

1. אדם, פעולה או אופן התנהגות הנחשבים מושלמים וראויים לשמש מקור לחיקוי; דוגמה שמן הראוי לחקותה. תלמיד זה יכול לשמש מופת בחריצותו ובשקידתו, כדאי לכולכם לנהוג כמוהו. 2. נס או מעשה פלא המשמש אות וסימן לרצונו ולכוחו של אלוהים או לאמיתותה של נבואה; כינוי, בעיקר בספרות החסידית, למעשה נס ופלא שעושה ה'צדיק'. המופתים שעשו משה ואהרן לא שכנעו את פרעה להוציא את בני ישראל ממצרים. • "בחבורה של חסידים סיפרו על מופתים של רבנים" (דרויאנוב). [מופתים]

מילון אבן-שושן

מופת ז' [המקור אינו ברור] 1. פלא, נס, מעשה שלא כדרך השבע: "והרביתי את-אתתי ואת-מופתי בארץ מצרים" (שמות ז ג). "ומשה ואהרן עשו את-כל-המפתים האלה לפני פרעה" (שמות יא י). 2. דגמה, משל: "והיו כד לאות ולמופת, ובזרעך עד-עולם" (דברים כח מו). "עשה לך כלי גולה וגולה יומם לעיניהם... כן-מופת נתתיך לבית ישראל" (יחזקאל יב ג-ו). "חדש אות ושנה מופת" (בן סירא לו ה). 3. ראיה, הוכחה: "ואמנם ידענו, אם על צד הקבלה ואם על צד המופת מפי החקמים" (אלבו, העיקרים 85). "האין זה מופת ברור כי לא חלום חלמנו?" (אחד העם, יא). – [מופת, מופתך, מופתים, מופתית]

א. הבא מכל מילון את ההגדרה המתאימה למילה "מופת" הנזכרת במאמר. (2 נקודות)

ב. מבין ההגדרות (משני המילונים) למילה "מופת" העתק למחברתך הגדרה אחת שהיא מילה **נרדפת** (מילה אחת), והגדרה אחת שהיא **הכללה והבחנה** (הגדרה "קלסית").

(3 נקודות)

ג. עיין בערך "מופת" בשני המילונים, וציין הבדלים בין המילונים בשניים מן ההיבטים האלה: סדר ההגדרות, מקור המובאות, הפרטים הדקדוקיים.

(תוכל לערוך את הדברים בטבלה.) (4 נקודות)

11. א. "ההתנהגות הזהירה וה**כבושה** של היפני" (שורה 29).

לפניך ארבעה פירושים למילה **כבושה**, על פי המילונים.

בחר במשמעות המתאימה להקשר במאמר וה**עתק** אותה למחברתך. (נקודה אחת)

(1) לכודה, משועבדת

(2) לחוצה, דחושה

(3) דרוכה, סלולה

(4) עצורה, מאופקת

ב. "שכנינו פיתחו **גינונים**" (שורה 35).

מהי המשמעות של המילה **גינונים**?

(1) דרכי התגוננות מפני צפיפות אוכלוסייה

(2) כללי נימוס המקובלים בחברה מסוימת

(3) פעולות להגנה עצמית

(4) דרכים למניעת אלימות

בחר בתשובה הנכונה וה**עתק** אותה למחברתך. (נקודה אחת)

12. נרדפות וניגודי משמעות

א. לפניך ארבעה ביטויים מן המאמר. בחר ב**שלושה** מהם, והמר אותם במילים

שמשמעותן **דומה**. (6 נקודות)

— מהלך אימים (שורה 6)

— בואכה טוקיו (שורה 32)

— מְכַלִּים את זעמם (שורה 33)

— אורך רוח (שורה 37)

ב. לפניך שלושה ביטויים מן המאמר. בחר ב**שניים** מהם, והמר את המסומן בקו במילים

שמשמעותן **מנוגדת**. (4 נקודות)

— ממדיה ה**צנועים** (שורה 18)

— במהלך דורות רבים (שורה 26)

— לטבענו [...] ה**סוער** (שורה 38)

שם המספר (5 נקודות)

13. כתוב במחברתך במילים כל אחד מארבעת המספרים המודגשים. (4 נקודות)

א. בתוך 55 שנים גדל מספר התושבים במדינה פי 11.

ב. בשנת 2001 התגוררו בעיר 14,000 משפחות.

14. בחר באפשרות הנכונה מבין שתי האפשרויות שלפניך, והעתק אותה למחברתך. (נקודה אחת)

לפי נתונים שפרסם האו"ם, שְׁלוֹשׁ / שְׁלוֹשָׁת המדינות הצפופות בעולם הן

יפן, הולנד ובלגיה.

פרק ג – תחביר ומערכת הצורות (24 נקודות)

בפרק זה שמונה שאלות: ארבע שאלות (15-18) מתחום התחביר וארבע שאלות (19-22) מתחום מערכת הצורות.

ענה על ארבע שאלות בלבד. תוכל לבחור מתחום התחביר או מתחום מערכת הצורות או משניהם, כרצונך. (לכל שאלה – 6 נקודות)

תחביר

15. לפניך ארבעה משפטים:

(1) **מצבם של ההולנדים מעורר קנאה בשל איכות חייהם הגבוהה.**

(2) **ההולנדים חיים בצפיפות, ולמרות זאת חייהם מצטיינים באיכות גבוהה.**

(3) **אף על פי שההולנדים חיים בצפיפות, איכות חייהם מעוררת קנאה.**

(4) **מצבם של ההולנדים מעורר קנאה משום שחייהם מצטיינים באיכות גבוהה.**

א. העתק למחברתך את המספרים (1)-(4), וליד כל מספר ציין את הסוג התחבירי של המשפט: פשוט, מורכב, איחוי (מחובר).

ב. חלק את ארבעת המשפטים לשני זוגות, על פי הקשר הלוגי בין החלקים במשפט. ציין מהו הקשר הלוגי המשותף לכל זוג משפטים.

16. לפניך שלושה משפטים א-ג שחלקיהם התחביריים נתחמו.

א. בפרוס החג | פרסמה | הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה | נתונים שונים על ישראל.

ב. מבין הנתונים הרבים | בלט | הנתון | של צפיפות האוכלוסייה.

ג. צפיפות האוכלוסייה בישראל | השוותה | לצפיפות | במדינות אחרות בעולם.

העתק את המשפטים א-ג למחברתך עם סימוני התחימה, וכתוב מעל כל חלק את תפקידו התחבירי.

את התפקידים בחר רק מהרשימה שלפניך: נושא, נושא, משלים פועל, לוואי (משלים שם).

17. א. "הם מצוידים בשתי התכונות הנדרשות ל'אדם המצופף': אורך רוח והומור".

(שורות 36-37)

על פי משפט זה, כתוב הנחיה בגוף שני לאדם החי בחברה צפופת אוכלוסין.

ב. לפניך שני משפטים, ובכל אחד מהם מודגשת בקו המילה "גם".

– התנהגות זו נובעת גם מהצורך לצמצם את גודל החלל שבחזקת היחיד.

– גם התנהגות זו נובעת מהצורך לצמצם את גודל החלל שבחזקת היחיד.

הסבר את ההבדל בין שני המשפטים, הנובע משינוי מקומה של המילה "גם".

ג. בחר באפשרות הנכונה מבין שתי האפשרויות שלפניך, והעתק אותה למחברתך.

אימוצם של נימוסים והליכות, המנוגדים לטבענו האלים והסוער, יביא / יביאו לשיפור באיכות חיינו.

18. א. לפניך ארבעה צירופים שמננים.

- **צפיפות האוכלוסייה** (שורה 2)
- **קילומטר מרובע** (שורה 3)
- **שעת שיא** (שורה 32)
- **טבענו האלים** (שורה 38)

מיון את הצירופים השמננים לשני סוגים: צירוף סמיכות אן שם ותואר.

ב. לפניך חמישה צירופי סמיכות.

- **גודל אוכלוסייתן** (שורה 5)
- **כמות היבול** (שורה 14)
- **מדינות אירופה** (שורה 19)
- **איכות חיים** (על פי שורה 20)
- **ניהול חברה** (על פי שורה 22)

העתק למחברתך רק את צירופי הסמיכות המיודעים, והסבר את דרך היידוע של כל אחד מהם.

ג. בשני הצירופים שלפניך אי-אפשר לפרק את הסמיכות. מהי הסיבה לכך?

- **במהירות הבזק** (שורה 26)
- **אורך רוח** (שורה 37)

מערכת הצורות

19. העתק למחברתך את שש המילים (1)-(6) מהעמודה הראשונה (מימין).

א. כתוב את השורש של כל מילה.

ב. מהעמודה "מילים נוספות" העתק רק את המילים שהן מאותו שורש של המילה

מהעמודה הראשונה (מימין).

שים לב: בחלק מן השורות כל המילים הן מאותו שורש.

המילה	השורש	מילים נוספות
(1) נָתַן (שורה 2)		מָתַןָה, לָתַת, מָתַוֹן
(2) מָצַב (שורה 6)		נָצַב, הָצִיב, יָצִיב
(3) תָּקַף (על פי שורה 15)		הִקְפָּה, הִתְקַפָּה, תִּקְוִי
(4) מִשְׁתַּמֵּשׁ (שורה 34)		מִמֵּשׁ, שִׁמֵּשׁ, שִׁמֵּשׁ
(5) מָצִיד (על פי שורה 36)		צִיד, הִצִּיד, צִיד
(6) מְנַגֵּד (על פי שורה 38)		הִגָּדָה, גָּדַד, נָגִיד (של בנק)

20. העתק למחברתך את ששת הפעלים (1)-(6) מהעמודה הראשונה (מימין), וכתוב ליד כל אחד

מהם את השורש ואת הבניין.

בפעלים 4, 5, 6 כתוב גם את שם הפעולה של הבניין שציננת.

המילה	השורש	הבניין	שם הפעולה
(1) הִפְתֵּעֲנוּ (שורה 3)			
(2) נִמְנָעוּ			
(3) מְצַטִּיר (שורה 7)			
(4) לִנְדֹד (שורה 9)			
(5) מְשַׁנֵּג (שורה 18)			
(6) נִרְחִיק (שורה 33)			

- 21. א.** לפניך שני זוגות משפטים, ובהם מודגשים פעלים שווי-שורש.
- I. — "ניהולה התקין של חברה... דוֹרֵשׁ תַּחכּוּם רַב..." (שורות 22-23)
— "התכונות הַנְּדָרָשׁוֹת לִיאָדָם הַמְצוּפָּי". (שורה 36)
- II. — "חברות אחרות הִסְתַּגְּלוּ לתמורה כזאת במהלך דורות רבים. (שורות 25-26)
— היה צורך לְסַגֵּל את הלשון העברית העתיקה למציאות החדשה.
בכל זוג משפטים:
- (1) ציין את ה**בניין** של כל אחד מהפעלים המודגשים.
(2) ציין את **משמעות** הבניין של כל אחד מהפעלים המודגשים (היעזר בהקשר של הפועל במשפט).
- ב.** לפניך שני משפטים, ובהם פועל המופיע בשתי צורות הגייה — נכונה ושגויה.
בחר באפשרות הנכונה, והעתק אותה למחברתך.
- (1) כל מי שביקר בקהיר הִבְחִין / הִבְחִין בגינוניהם של תושביה.
(2) הכול מְפִירִים / מְפִירִים את ההתנהגות של היפנים.
- 22. א.** לפניך שבע מילים מן המאמר:
- עָצוּם, תִּקְוָה, צָפוּף, זָהִיר, כָּבוֹשׁ, אֱלִים, עֲשִׂיר
- מיינ את המילים לשלוש קבוצות על פי המשקל, והעתק אותן למחברתך.
- ב.** כתוב מהי דרך התצורה של המילים: צְבוּרִי, מְרַכֵּזִי.
- ג.** מהי המשמעות המשותפת ל**כל המילים** בסעיפים א-ב?
- ד.** דְּלִילוֹתָן (שורה 16)
ציין במילה זו צורן גזירה אחד.
ציין במילה זו צורן נטייה אחד.

בהצלחה!

זכות היוצרים שמורה למדינת ישראל
אין להעתיק או לפרסם אלא ברשות משרד החינוך התרבות והספורט